

De Sluis Centraal, Deventer

Stedelijke transformatie met eerbetoon aan verdwenen sluisje

Deventer transformeert delen van zijn centrum. In het Sluiskwartier blijkt erfgoed, en met name een langgeleden begraven sluisje de sleutel voor een attractieve én klimaatrobuuste stedelijke ontwikkeling. Op de plek van een desolate parkeerplaats biedt straks een 19de-eeuwse zichtlijn weer een beeld op de 21ste-eeuwse stad.

De Centrumschil van Deventer verandert in hoog tempo. Zoals het Sluiskwartier, net ten zuiden van de historische binnenstad. Hier liggen veel voormalige kleinschalige industriële panden en pakhuizen tussen de IJssel en de Buitengracht, een deel van de voormalige vestinggracht. In het gebied komen woningen en krijgt tegelijkertijd het industrieel erfgoed een tweede leven.

Tegenover het Sluiskwartier aan de overzijde van de Buitengracht ligt de Raambuurt. Tussen de Raambuurt en het Sluiskwartier lag een sluis, die sinds de jaren zestig van de negentiende eeuw de vestinggracht met de IJssel verbond. Via de gracht konden vrachtschippers het Overijssels Kanaal bereiken. Nadat in 1951 net ten zuiden van de stad de Prins Bernhardsluizen werden geopend, verdween de oude sluis. Op de plek van de sluis werd een inmiddels weer gesloopte fabriekshal gebouwd. Nu ligt er een desolate parkeerplaats.

Stenige stad

Deventer moet de komende jaren plek zien te vinden voor 11.000 nieuwe woningen. Daarbij zoekt de gemeente eerst naar ruimte binnen de bestaande stad, zoals in het Sluiskwartier, maar tegelijk mag de leefbaarheid van de toch al stenige stad niet in gevaar komen. Immers, de druk op de groene ruimte neemt toe naarmate de stedelijke bevolking groeit. Bovendien levert een verdere versterking van de stad meer hittestress op. Binnen het Sluiskwartier is de ruimte beperkt, maar als ook de Buitengracht wordt meegenomen, zijn er veel kansen voor het versterken van de groenstructuren en kan de transformatie van het gebied een bijdrage leveren aan een klimaatinclusieve omgeving.

De Erfgoed Deal ondersteunt vier elementen in de transformatie van het Sluis-

Visualisatie van het toekomstige zicht op de sluis.
| Beeld Gemeente Deventer

kwartier: het gedeeltelijk terugbrengen van de sluis, een opdracht voor een kunstwerk, het ontwerpen van een historische route en het inrichten van een leeromgeving voor studenten om de kansen voor het aanwezige erfgoed te onderzoeken.

Langgekoesterde wens

Het weer beleefbaar maken van de sluis is het belangrijkste van de vier projecten. De sluis lag op een historisch belangrijke zichtlijn. Schippers die vanuit het achterland van Salland naar Deventer voeren, keken over de sluis heen uit naar de Lebuinuskkerk. Doordat de sluis verdween is deze sensatie verloren gegaan. Terugbrengen van de sluis in het straatbeeld was een langgekoesterde wens van de Deventer erfgoedpartijen. Omdat deze wens prima paste in de herontwikkeling van het Sluiskwartier deed de gemeentelijke archeologische dienst onderzoek naar de restanten van de sluis. Die bleek nagenoeg intact. Met relatief beperkte ingrepen zoals het op metselen van de muren en het plaatsen van twee nieuwe

houten deuren is de sluis weer goed zichtbaar te maken. Door de zichtlijn tussen de vestinggracht en de Lebuinuskkerk te herstellen en de vorm van de sluis en het groene karakter van de voormalige vestingwerken terug te brengen, komt er weer een logische verbinding tussen de binnenstad en de vestinggracht. Het herstel van de sluis brengt een lang verdwenen beeld weer grotendeels terug – al ligt de verkeersbrug over de IJssel in dit zicht. Het terrein van de voormalige sluis komt wordt met bestrating en een hoogteaccent zodanig ingericht dat de contouren van de oude kom weer zichtbaar zijn. Op de kop van de sluis komt een wadi.

Karakter van het gebied

Herstel van de kop van de sluis, het vrijmaken en visualiseren van de voormalige sluis en het vergroenen van de voormalige vestingzone dragen bij aan een heldere stedenbouwkundige structuur die een logische basis vormt voor de inrichting van het

Pothoofdsluis en Buitengracht omstreeks 1900.
| Foto Collectie Overijssel

Industrieel erfgoed in de Sluisbuurt: de Sensorafabriek. | Foto Edwin Raap

gebied. De geschiedenis van de historische panden die zo belangrijk zijn voor het karakter van dit gebied wordt zo beter leesbaar. Deze panden zullen door private partijen getransformeerd worden, met inachtneming van de cultuurhistorische waarden. De locatie naast de sluis is bij uitstek geschikt voor een kunstwerk of object dat het verhaal van de sluis – die de IJssel via het Overijssels Kanaal verbond met het achterland – koppelt met actuele opgaven op gebied van water, zoals het tegengaan van verdroging of de omgang met extreme regenval. Voor het ontwerp wordt een prijsvraag uitgeschreven. Een publieksjury bepaalt de winnaar. In het verlengde van de kunstopdracht komen in het gebied zes informatieborden die het industriële verleden van de plek vertellen en de sluis verbinden met de omgeving. Het ontwerp van de borden kan dienen als 'huisstijl' voor andere ontwikkelingen in de Centrumschil. Ook maken deze borden deel uit van een wandelroute die de verschillende tijdslagen in het vestinggebied belicht. De route voert langs tien locaties en biedt inzicht in de situatie ten tijde van de voormalige vesting, het negentiende-eeuwse gebruik en de huidige situatie. Tevens krijgt de wandelaar een doorkijkje op de ontwikkelingen die de komende tien jaar op de agenda staan.

Multimediaal verhaal

Samen met Hogeschool Saxion is een leeromgeving gecreëerd waarin twee onderwerpen centraal staan: op welke wijze kan het erfgoed van de vestinggracht een bijdrage leveren aan de klimaatopgave en hoe kunnen we de bijzondere geschiedenis van het gebied gebruiken om het gebied aantrekkelijker te maken voor bezoekers?

Studenten van Saxion bestuderen momenteel hoe het erfgoed meer bezoekers naar het gebied kan trekken. Hun doel is om het verhaal van de sluis en de historische bebouwing op een multimediale manier te vertellen. Door zijn rijke geschiedenis wemelt

het gebied van de boeiende verhalen. Het project is op het moment van schrijven net begonnen.

Een tweede groep Saxionstudenten zoekt binnen een zogenaamd stadslab naar de bijdrage die de vestinggrachtstructuur kan leveren om de klimaatopgave het hoofd te bieden. Het team bestaat uit toekomstige stedenbouwkundigen, planologen en studenten klimaat en management, die in hun tweede studiejaar op zoek gaan naar slimme oplossingen voor de samenleving.

Frisse blik houden

Binnen de opdrachten hebben de studenten alle vrijheid om op hun eigen manier tot hun product te komen waarbij er zowel ruimte is voor uitvoerbare praktische oplossingen als ook voor visionaire toekomstbeelden. Voor de gemeente is deze werkwijze erg interessant. Het houdt de blik fris en het stimuleert om na te denken over het belang en het gebruik van erfgoed in de toekomst. Uit de eerste resultaten van het onderzoek van de studenten van het stadslab blijkt in ieder geval dat er mogelijkheden zijn voor het klimaatinclusief maken van de omgeving van de gracht. Niet alleen biedt het water de kans om de warmte van de stad te ontvluchten, ook kan de gracht als warmte-koudeopslag dienen.

Davy Kastelein is beleidsadviseur gebouwd erfgoed bij de gemeente Deventer.

Resten van de Pothoofdsluis tijdens opgravingen in het voorjaar van 2021. | Foto Gemeente Deventer

*Het herstel van de sluis-
kop brengt een lang
geleden verdwenen beeld
weer grotendeels terug
– al ligt de verkeersbrug
over de IJssel in dit zicht*